

УДК 130.2

DOI: 10.26565/2226-0994-2020-62-21-1

Тетяна Заїка

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У КУЛЬТУРФІЛОСОФСЬКОМУ КОНТЕКСТІ: ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ВИЗНАЧЕНЬ

Статтю присвячено проблемі узгодженості категорійно-понятійного апарату досліджень компетентісного підходу в культурфілософському контексті. Автором проаналізовано дослідження вітчизняних і закордонних вчених у галузі культурної компетентності. Представлено основні підходи до розуміння змісту та обсягу поняття «культурна компетентність». Визначено, що формування культурно компетентної особистості пов'язано з процесом інкультурації та соціалізації, тобто з декодуванням культурних кодів і соціальних ролей, що визначають зміст соціокультурного буття людини. На цій підставі здійснено кореляцію етимологічно близьких понять «культурна», «загальнокультурна», «соціокультурна», «етнокультурна», «міжкультурна» та «крос-культурна компетентність». Автором з'ясовано, що загальнокультурна компетентність як здатність індивіда орієнтуватись у духовному й культурному просторі міжособистісної взаємодії та соціокультурна компетентність як вміння індивіда організувати власне життя відповідно до соціальних ролей та поведінкових сценаріїв є різновидами культурної компетентності. Виявлено закономірність: 1) якщо контекст дослідження – моноетнічний культурний простір, то поняття «етнокультурна» та «культурна компетентність» є синонімами та не потребують їх диференціації; 2) якщо контекст дослідження – поліетнічна культура, то поняття «етнокультурна» та «культурна компетентність» необхідно розрізняти семантично. Важливим аспектом формування культурної компетентності є комунікативні навички індивіда. У статті стверджується, що реалізація міжкультурної компетентності відбувається в просторі комунікативної взаємодії. Виявлено, що культурна та міжкультурна компетентності є одночасно когерентними та релевантними явищами; а також, що поняття «культурна» та «крос-культурна компетентність» є поняттями різного когнітивного порядку. Синонімічність не властива їй у ситуації співвідношення міжкультурної та крос-культурної компетентностей. Крос-культурна компетентність як факт комунікативної взаємодії є смисловою частиною міжкультурної компетентності, для якої, окрім комунікації, важливим є розуміння її причин і наслідків.

Ключові слова: культурна компетентність, інкультурація, соціалізація, простір культурної самоідентифікації, комунікативна взаємодія.

У ХХІ ст. знання перестає бути самоціллю людського розвитку. Сьогодні знати – замало. Натомість актуальним є вміння людини застосовувати отримані знання на практиці. У науковій літературі, особливо літературі дидактичного спрямування, перехід від теорії знань («що і про що знати») до практики знань («де і як застосовувати знання *про*») визначає зміст компетентісного підходу.

За твердженням Н. Побірченко, компетентісний підхід має досить широку амплітуду трактувань [Побірченко, 2012, с. 25], з-поміж яких культурфілософський контекст набуває особливого значення. Позаяк він фіксує, що реалізація компетентісного підходу пов'язана не з встановленням загальних інституційних вимог до знань і навичок людини, які переважно є зовнішніми щодо її природи, а з визначенням рівня засвоєння знань під час здійснення певної діяльності, із «формуванням готовності особистості мобілізувати всі свої ресурси для виконання певного завдання на високому рівні» [Онопрієнко, 2007, с. 34]. Культурфілософський контекст дозволяє вийти за межі традиційної для компетентісного підходу проблеми диференціації понять «компетенція» та «компетентність» і зосередитись на людині: її «здатності ефективно здійснювати професійну діяльність відповідно до умов соціуму; умінні приймати

© Заїка Т. П., 2020.

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0.

рішення та брати на себе відповідальність; володінні необхідними комунікативними якостями та здатністю до <...> самовдосконалення; конкурентоспроможності на ринку праці» [Рибалко, 2012, с. 392].

Висхідною в реалізації компетентнісного підходу в культурфілософському контексті є рефлексія щодо змісту культурної компетентності. Вона формує ядро ключових компетентностей, які з необхідністю має опанувати кожна людина як на професійному, так і побутовому рівнях самореалізації. Культурна компетентність – не про якийсь один з аспектів життя людини, а про її буття загалом як істоти розумної. Самореалізація індивіда напряду пов'язана з рівнем його культурної компетентності.

Ажурельна база досліджень компетентнісного підходу ґрунтовна та різнопланова. У працях таких науковців, як Б. Авво, А. Андреев, В. Байденко, В. Болотов, М. Головань, І. Зимня, В. Калініна, Т. Кобильник, В. Козирьов, К. Колесіна, Н. Кузьміна, О. Кучай, Г. Лежнина, С. Лейко, А. Маркова, Т. Олійник, Г. Пахомова, В. Плохій, О. Пометун, Ю. Рибалко, Г. Руденко, В. Химець висвітлено основні аспекти компетентнісного підходу, пов'язані з генезою поняття (Дж. Боуден) та його історіографією (Н. Антіпова), з необхідністю визначити перелік ключових компетентностей та переорієнтувати освітній процес на їх реалізацію (О. Овчарук), з формуванням нової якості учасників освітнього процесу (Н. Бібік) тощо. Теоретичному аналізу змісту культурної компетентності присвячені праці М. Байрама, М. Беннета, С. Бондаренко, Н. Головіної, Р. Джонсона, С. Дружилова, К. Ерлі, Е. Климова, В. Кременя, О. Лебедева, О. Лешера, С. Лур'є, А. Маркової, Е. Мосаковські, О. Миролюбова, О. Садохіна, Е. Хірша, А. Флієра та інших.

При такому багатоманітті імен *невирішеним залишається* питання термінологічної визначеності. Очевидною є неузгодженість більшості дослідників щодо використання поняття «культурна компетентність» та етимологічно близьких йому «загальнокультурна компетентність» (О. Крутенко, С. Мельник, В. Болгаріна, С. Троянська), «міжкультурна компетентність» (В. Баркасі, В. Краєвський, О. Леонтович, О. Миролюбов, Ф. Бацевич, Л. Мацько, О. Селіванова, Т. Овсяннікова), «соціокультурна компетентність» (І. Самохвалова, Л. Вольнова, А. Вербицький, Г. Єгорова), «етнокультурна компетентність» (Л. Маєвська, В. Крисько), «крос-культурна компетентність» (Є. Подольська, Р. Левіс, Г. Хофстеде, К. Гірц) [Зайка, 2018b, с. 273].

Методологічна необхідність вирішити цю неузгодженість дозволила сформулювати *мету* нашого дослідження: унормування категорійно-понятійного апарату досліджень компетентнісного підходу в культурфілософському контексті.

Задеклароване нами розуміння культурної компетентності як інтегрованої якості особистості, формування якої пов'язано з утвердженням нової моделі соціокультурної взаємодії: від жорсткої опозиції Свій/Чужий до відкритої комунікації Свій/Інший [Зайка, 2018b, с. 273], дозволяє продовжити дослідження культурної компетентності в частині кореляції етимологічно близьких понять.

Поняття «культурна компетентність» означає «умовно достатній рівень соціалізованості та інкультурованості індивіда в суспільстві, що дозволяє йому вільно розуміти, використовувати та варіативно інтерпретувати всю суму [здобутих] знань...» [Флієр, 2000, с. 241]. Фіксуючи два рівнозначних напрями реалізації культурної компетентності (інкультурація та соціалізація), визначення, запропоноване А. Флієром, узгоджує позиції більшості дослідників культурної компетентності. Тут є місце для ідеї Р. Джонсона про культурну компетентність як про «симбіоз культурної обізнаності та культурного сприйняття в спробах пояснити міжкультурну комунікацію та залучити людину до участі в культурному житті» [Джонсон, 2014, с. 237]; ідеї Л. Ван Дайна та С. Анга розглядати культурну компетентність як «здатність людини функціонувати й ефективно керувати в різних культурних умовах» [Van Dyne & Ang, 2008, p. 3]. Охоплює воно й рефлексії Т. Йоо-Сенга («[культурна компетентність] необхідна для того, щоб упоратись зі стресом в результаті культурного шоку та, як наслідок, розчаруванням і плутаниною, що здебільшого можуть бути результатом зіткнення культурних

відмінностей» [Joo-Seng, 2004, p. 19]), Н. Хорошилової (культурна компетентність – показник культурного розвитку індивіда, «одиниця культурного досвіду особистості» [Хорошилова, 2013]), Л. Астахової (культурна компетентність як здатність до «організації та розвитку особистістю власної життєдіяльності, своєї матеріальної та духовної праці, до опанування системи соціальних норм, духовних цінностей, норм відношення до природи, між людьми та до себе самої» [Астахова, 2017, с. 40]) тощо.

Розрізнення інкультурації та соціалізації є теоретичним базисом диференціації поняття «культурна компетентність» та етимологічно близьких до нього понять. Загалом інкультурація – це «процес залучення індивіда до культури, засвоєння ним звичок, норм і патернів поведінки, властивих даній культурі» [Головіна, 2015, с. 148]; соціалізація ж являє собою «процес введення індивіда в систему соціального функціонування суспільства» [Флиер, 2000, с. 211].

Інкультурація та соціалізація є рівнозначно цінними в становленні культурно компетентного індивіда (рис. 1). Одночасно ці процеси формують культурно та соціально адекватну особистість, для якої важливо пізнати та засвоїти культурний досвід минулого, опанувати систему навичок і вмінь культурної та соціальної комунікації, розвинути здібність до творчого оновлення дійсності.

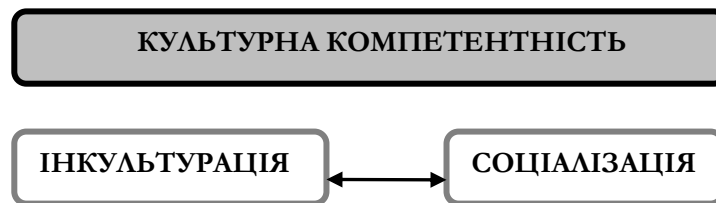

Рис. 1. Напрями реалізації культурної компетентності

У просторі культурної взаємодії «здатність людини аналізувати досягнення національної та світової культури» [Крутенко, 2014, с. 4], орієнтуватись у культурному та духовному просторі міжособистісних відносин [Компетентнісний підхід..., 2004], «вести діалог із суспільством, природою та символічним світом культурних цінностей» [Іванова, 2005, с. 5], урешті – пізнати себе у власній культурі [Кремень, 2003, с. 6], – все це визначається рівнем загальнокультурної компетентності особистості. Змістові компоненти загальнокультурної компетентності – толерантність, уміння працювати в команді, уміння приймати спільні рішення, відповідальність за власні вчинки тощо (О. Крутенко, С. Мельник, О. Пометун, С. Троянська) – відображують готовність людини до реалізації загальнолюдських цінностей у власній поведінці, до міжособистісної взаємодії зі світом. Цю *готовність* слід розглядати як видову ознаку культурної компетентності (рис. 2). Її формування відповідає загальним засадам інкультурації особистості.

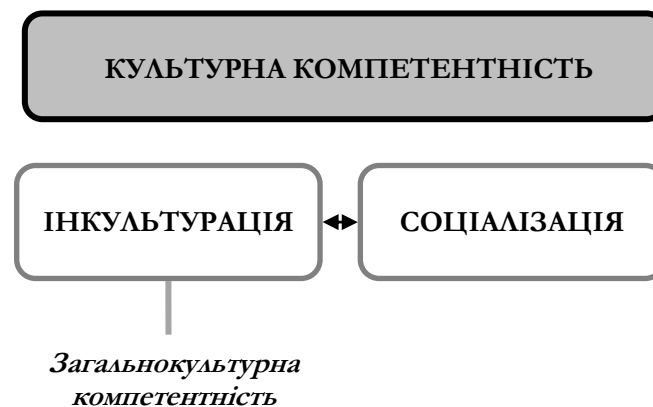

Рис. 2. Культурна компетентність vs загальнокультурна компетентність

Загальнокультурна компетентність – це лише одиничний прояв культурної компетентності, її різновид. Ці явища, як і самі поняття, не є тотожними ані за змістом, ані за обсягом. Соціалізація в межах загальнокультурної компетентності є похідною від інкультурації. Спершу особистість вписують в конкретний культурний контекст. Їй надають готовий інструментарій культурної взаємодії у вигляді знань про культурні традиції. На основі цих знань вона узгоджує свою поведінку із загальноприйнятими нормами. Відбувається процес *засвоєння* культурного досвіду, формування певних навичок і вмінь орієнтуватися в просторі культури. І лише потім, в окремих випадках, з'являється можливість до «примноження культурного досвіду людства» [Крутенко, 2014, с. 4]: особистість набуває статусу суб'єкта культурної взаємодії, творця культурних цінностей.

До різновидів культурної компетентності відносимо й соціокультурну компетентність. За своїм змістом вона детермінована рівнем соціалізованості індивіда (рис. 3).

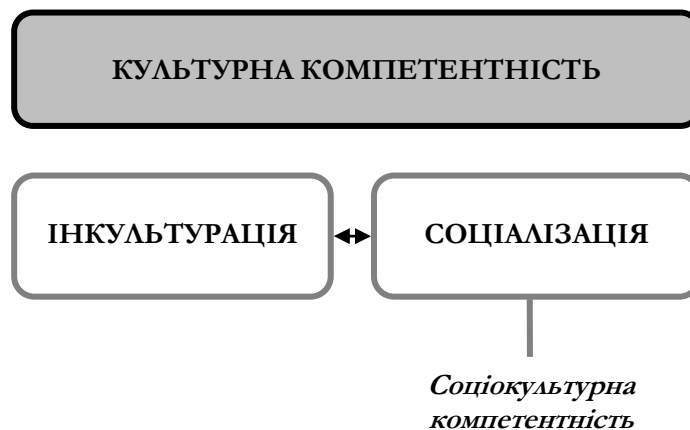

Рис 3. Культурна компетентність vs соціокультурна компетентність

Формування соціокультурної компетентності пов'язано з акумулюванням суспільного досвіду в культурну практику повсякденного, з наповненням життя індивіда соціальним сенсом. У системі відношень «Я – суспільство» соціокультурна компетентність проявляється як вміння індивіда організувати власне життя відповідно до соціальних ролей та поведінкових сценаріїв. Це «культуротворчий спосіб соціальної життєдіяльності, який забезпечує можливість адекватно розв'язувати соціальні завдання, що спричинені стандартними та нестандартними ситуаціями» [Самохвалова, 2012].

Усвідомлення того, що людина завжди приналежна до тієї чи іншої соціальної групи, дозволяє стверджувати, що успішна взаємодія як з представниками своєї групи, так і інших – важливий аспект соціокультурної компетентності. Йдеться про здатність людини освоїти норми соціальної комунікації, де є місце внутрішній готовності до конструктивної взаємодії з боку Я та механізми для її реалізації.

Зазначимо, що для більшості дослідників соціокультурної компетентності властиво розглядати цей феномен як ознаку професійного становлення людини. Соціокультурна компетентність охоплює теоретичний та практичний рівні готовності людини до професійної діяльності. Якщо теоретичний рівень пов'язаний з акумуляцією відомих людству знань щодо змісту професійної діяльності, а також з наявністю у майбутнього працівника навичок аналітичного мислення, то практичний рівень – це організаційні та комунікативні вміння людини реалізовувати акумульоване знання в конкретних сферах діяльності.

Культурно компетентнісна особистість – це людина, яка є компетентною щодо духовних цінностей і соціальних норм тієї культури, у межах якої вона існує. Це *існування* несе в собі подвійне смислове навантаження, яким не варто нехтувати. Адже з питанням формування культурної компетентності пов'язано розв'язання проблеми культурної

самоідентифікації людини. Важливо розуміти, про яку саме людину йдеться: людину, що існує в межах поліетнічної культури, чи людину, яка є представником моноетнічної культурної спільноти. Інакше кажучи, щоб мати можливість говорити про культурну компетентність людини, спершу необхідно чітко зафіксувати, відносно якої культури ця компетентність має проявлятися – народної чи національної.

Модель співіснування народної та національної культури детермінує кореляцію етнокультурної та культурної компетентностей. Їх диференціація характерна для досліджень поліетнічного культурного простору (рис. 4).

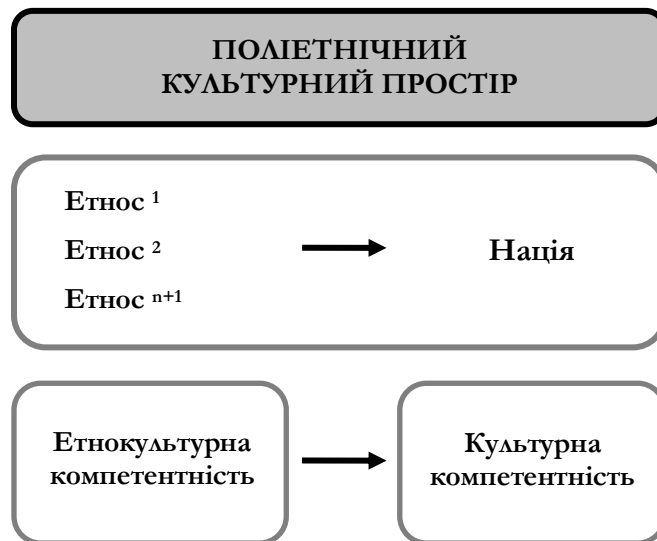

Рис. 4. Культурна компетентність vs етнокультурна компетентність

Підґрунтям розрізненого використання понять «етнокультурна компетентність» і «культурна компетентність» є розуміння того, що національна культура як симбіоз двох і більше народних культур – це поліетнічний простір культурної взаємодії. Візьмемо, наприклад, культуру США. Історично її формування відбувалося з врахуванням етнокультурних особливостей індіанських племен, англійських, французьких і німецьких народностей. За цих умов культурна компетентність реалізується як метарівень етнокультурної компетентності. Тому для об'єктивності її дослідження необхідно відокремлювати ті аспекти, які стосуються змісту етнокультурної компетентності, від тих ознак, що визначають зміст культурної компетентності. Окрім того необхідно зберігати черговість дослідження культурної компетентності в умовах поліетнічного культурного простору. Рухатись слід в напрямку від етнічної визначеності індивіда до культурної, від умов локального формування культурних цінностей до глобальних засад їх реалізації.

Потреба в розмежуванні етнокультурної та культурної компетентностей зникає тоді, коли контекстом дослідження постає моноетнічний культурний простір (китайська, японська чи корейська культури).

З двох причин етнокультурна компетентність є еквівалентом культурної. Перша пов'язана з напрямками їх реалізації. Формування етнокультурної компетентності обумовлюється *етнічною ідентифікацією* (безпосереднє сприйняття власної етнічної приналежності, яке, за Л. Гумільовим, не підлягає сумніву) і *етнічною соціалізацією* (усвідомлення власної етнічної незалежності, прийняття статусу та ролей етнічної спільноти) індивіда [Маєвська, 2006]. За своїм змістом ці процеси відповідають інкультурації та соціалізації, але в площині менш локальної, у порівнянні з нацією, культурної спільноти – етносу.

Моноетнічна культура, ґрунтуючись на духовних цінностях і соціальних нормах одного етносу, не несе в собі жодних світоглядних розбіжностей. Характерна для неї здатність пояснювати світ є спільною для всіх її носіїв. Як наголошує Л. Маєвська, «люди

однієї [етнічної] культури засвоюють єдиний для всіх спосіб категоризації, систематизації та типологізації світу» [Маєвська, 2006]. Це друга причина, з якої, на наше переконання, відсутня реальна потреба у введенні поняття «етнокультурна компетентність» у категорійно-понятійний апарат досліджень моноетнічної культури. Достатньо єдиного поняття – «культурна компетентність» (рис. 5).

Рис. 5. Культурна компетентність & етнокультурна

Зауважимо, що не існує прямої залежності на кшталт «народна культура – етнокультурна компетентність» чи «національна культура – культурна компетентність». Розуміння національного як атрибуту культурної компетентності та народного як атрибуту етнокультурної компетентності актуалізується в тих дослідженнях, які за культурний контекст становлення особистості обирають її етнічну приналежність (рис. 6).

Рис. 6. Контекст вживання понять «культурна компетентність» і «етнокультурна компетентність»

Важливим аспектом формування культурної компетентності є комунікативні навички індивіда. Вони реалізуються в двох площинах. Перша площина – взаємодія Я-представників *свого* культурного простору. У цій ситуації інкультурація та соціалізація пов'язані з декодуванням культурних кодів і соціальних ролей, що визначають зміст соціокультурного буття людини. Друга – взаємодія Я-представника *свого* культурного простору з Я-представником *іншої* культури. Саме ця *взаємодія* визначає зміст і обсяг міжкультурної компетентності.

На думку багатьох дослідників, міжкультурну компетентність слід розглядати як спосіб подолання викликів сучасного глобалізаційного світу. Читаємо щодо цього: «для того, щоб уникнути конфліктів і непорозумінь, і від спілкування особистостей перейти до діалогу культур, розширити межі власної свідомості та поринути в невивчені глибини чужої та своєї культури, необхідно сформувати міжкультурну компетентність» [Овсяннікова, 2011, с. 153]. Семантично поняття «міжкультурна компетентність» пов'язано з ідеями взаємообміну та взаємозбагачення культур (Т. Овсяннікова), ідентифікацією внутрішніх і зовнішніх результатів культурної взаємодії (Н. Смірнова); воно розкриває зміст асиміляційних процесів у культурі (О. Садохін) і формує розуміння людини-референта, посередника між *своєю* та *іншою* культурою (М. Беннет).

Реалізація міжкультурної компетентності відбувається в просторі комунікативної взаємодії. Філософська література, починаючи з ХІХ ст., декларує тісний взаємозв'язок між манерою спілкування індивіда та механізмами формування його особистості. Також утверджується думка, що найповніше цей взаємозв'язок проявляється тоді, коли комунікують представники різних культур, носії різних світоглядних і ціннісно-нормативних систем самовиразу. Інакше кажучи, коли агентами комунікації, зокрема й міжкультурної, постають Я-представник *своєї* культури та Я-представник *іншої* культури.

Зауважимо, що ми відрізняємо Я-представника *іншої* культури від представника *чужої* культури, особливо в перспективі їх комунікативної взаємодії з Я-представником *своєї* культури. Детально зупинятися на причинах цього розрізнення не будемо. Адже питання диференціації маркерів культурної самоідентичності (Свій/Чужий/Інший), те, як вони проявляються та реалізуються в ситуації комунікативної взаємодії, – це окрема тема для дослідження. Вона потребує врахування багатьох факторів як об'єктивного (історичний контекст), так і суб'єктивного змісту (філософсько-антропологічні особливості самоідентифікації людини). Лише зафіксуємо, що в основі цього розрізнення лежить конкретна світоглядна настанова – етноцентризм або етнорелятивізм [дет.: Заїка, 2018а].

Комунікативна взаємодія *свого* та *іншого* відбувається у формі діалогу. З позиції культурної комунікації йдеться передусім про «діалог культур». Його розгортання пов'язано з усвідомленням кордонів *своєї* культури, визнанням відмінностей між представниками різних культур, толерантним відношенням до *іншої* системи цінностей, освоєнням механізмів декодування вербальної та невербальної комунікації в просторі міжкультурної взаємодії.

Світоглядно-аксіологічні передумови «діалогу культур» визначають зміст та простір актуалізації міжкультурної компетентності – глобальну комунікативну взаємодію локальних культур.

З рис. 7 зрозуміло, що культурна та міжкультурна компетентності є одночасно когерентними та релевантними явищами. Їхня когерентність полягає у взаємозалежному існуванні один одного. Міжкультурна компетентність реалізується лише в просторі комунікативної взаємодії культурно компетентнісних цілісностей. Якщо Я як представник духовних цінностей *своєї* культури первинно некомпетентний щодо культурних кодів і соціальних ролей, що визначають зміст *свого*, то «діалог культур» не відбудеться. Культурна компетентність за своїм смисловим навантаженням є явищем динамічного порядку. Саме міжкультурна комунікація забезпечує постійну підтримку цієї динамічності. Адже щоразу

момент комунікації вимагає нової якості міжкультурної компетентності. Останню можна розглядати як метарівень культурної компетентності.

Рис. 7. Контекст вживання поняття «культурна компетентність» і «міжкультурна компетентність»

Культурна та міжкультурна компетентності релевантні щодо напрямів реалізації. Єдина відмінність полягає в тому, що інкультурація та соціалізація культурно компетентної особистості відбуваються на постійній основі з метою надати індивіду статусу «Я-представник *своєї* культури». Тимчасом як інкультурація та соціалізація міжкультурно компетентної особистості детерміновані взаємодією *свого* та *іншого* «тут і тепер» з метою розв'язання ситуаційної проблеми.

Отже, можемо стверджувати, що культурна компетентність і міжкультурна компетентність не є поняттями синонімічного порядку. Їх необхідно розрізнити та використовувати залежно від предмета і об'єкта дослідження.

На позначення здатності індивіда до ефективного діалогу з представниками різних культур деякі дослідники використовують поняття «крос-культурна компетентність». Вони стверджують, що цей вид компетентності проявляється на рівні спілкування різних локальних культур і передбачає визнання індивідуальних особливостей носіїв різних культур та побудови діалогу (з обов'язковим урахуванням цих особливостей) [Leavitt, 2012]. Найчастіше крос-культурну компетентність актуалізують на макрорівні міжособистісної взаємодії. Утім, як зазначають Л. Щетініна, С. Рудакова та О. Кравець, крос-культурна компетентність має місце і в ситуації комунікативної взаємодії між представниками однієї культурної спільноти. Читаємо щодо цього: «широке трактування крос-культурної компетентності дає необхідне усвідомлення того, що практично кожна

комунікація людини є, у своєму розумінні, крос-культурною, адже перетинає межі особистісної культури» [Щетініна, Рудакова & Кравець, 2017].

Мікрорівень крос-культурної компетентності вимагає досить ґрунтовної деталізації щодо факторів впливу на побудову діалогу між представниками однієї культури. На наше переконання, є щонайменше два моменти, які вказують на недоцільність надавати мікрорівню крос-культурної компетентності хоч якогось самостійного статусу. По-перше, використання самого поняття «крос-культурна компетентність» передбачає, що в діалог вступає Я-представник *своєї* культури та Я-представник *іншої* культури. Прикладом цього слугує політика мультикультуралізму: глобальний простір локальних взаємодій. По-друге, якщо і є дослідницька потреба зацентрувати, що учасниками культурного діалогу постають представники однієї культури, носії єдиної системи культурних цінностей, то для цього не потрібно штучно виводити мікрорівень крос-культурної компетентності. Достатньо використати поняття «культурна компетентність», зміст якого включає момент комунікативної взаємодії між всіма представниками *своєї* культури. Навіть взявши до уваги, що спільний простір культурної взаємодії в окремих випадках може бути поліетнічним, потреба в мікрорівні крос-культурної компетентності все одно не з'явиться. Адже за таких умов еквівалентом мікрорівня є поняття «етнокультурна компетентність».

Семантична кореляція культурної та крос-культурної компетентностей за своїми результатами аналогічна випадку з культурною та міжкультурною компетентностями. Як за змістом, так і обсягом, вони не є синонімами. Ці поняття різного когнітивного порядку, актуалізація яких напряму залежить від контексту дослідження. Синонімічність невластива їй у ситуації співвідношення міжкультурної та крос-культурної компетентностей. Вони радше є когерентними поняттями. Крос-культурна компетентність як факт комунікативної взаємодії є смисловою частиною міжкультурної компетентності, для якої, окрім комунікації, важливо усвідомлювати її причини та наслідки. Водночас без причин комунікація не відбувається.

Отже, формулюючи *висновки* проведеного нами теоретичного дослідження, можна констатувати, що плюралізм категорійно-понятійного апарату досліджень компетентнісного підходу в культурфілософському контексті детермінований предметом дослідження. У просторі взаємодії Я-представників *своєї* культури легітимним є поняття «культурна компетентність». За своїм змістом і обсягом воно ширше за поняття «загальнокультурна компетентність» і «соціокультурна компетентність», які відображають лише один із напрямів реалізації культурної компетентності: загальнокультурна – інкультурація, соціокультурна – соціалізація. У просторі взаємодії Я-представника *своєї* культури та Я-представника *іншої* культури легітимними є поняття «культурна компетентність» і «міжкультурна компетентність».

Тож *перспективним* бачимо насамперед більш детальне дослідження комунікативної взаємодії в контексті культурно-просторових (Я/Я-свій/Я-інший) і культурно-темпоральних (Я-свій минулий/Я-свій теперішній/Я-свій майбутній) означень. Дослідження в цьому напрямі сприятиме поглибленню розуміння механізмів самоідентифікації Я як суб'єкта культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Астахова А. В. Развитие культурной компетентности студента в постиндустриальном обществе: императивы капитального подхода. *Интеграция образования*. 2017. Т. 21. № 1. С. 35–45. DOI: <https://doi.org/10.15507/1991-9468.086.021.201701.035-045>.
- Головіна Н. І. Проблема формування культурної компетентності особистості в контексті реформування вищої школи. *Філософські обрії*. 2015. № 33. С. 147–156.
- Джонсон Р. Б. Культурна компетентність в Україні. *Журнал європейської економіки*. 2014. Т. 13. № 3. С. 236–247.

Заїка Т. П. Етноцентризм чи етнорелятивізм: до питання формування культурної компетентності в Новій українській школі. *Матеріали Міжнародної наукової конференції «Дні науки філософського факультету – 2018»*. К.: Київський університет, 2018а. Ч. 1. С. 78–80.

Заїка Т. П. Культурна компетентність в освітньому просторі сучасної України: поняття, структура та шляхи формування (філософський аспект аналізу). *Гілея*. 2018b. Вип. 135. С. 270-275.

Иванова Т. В. Культурологическая подготовка будущего учителя: монография. К.: ЦВП, 2005. 282 с.

Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. В. Овчарук. К.: К. І. С., 2004. 112 с.

Кремень В. Г. Філософія освіти XXI ст. *Педагогіка і психологія*. 2003. № 1. С. 3–12.

Крутенко О. В. Формування ключових компетентностей учнів загальноосвітнього навчального закладу відповідно до нових вимог державних освітніх стандартів. Загальнокультурна компетентність. Черкаси: ЧОПОПП, 2014. 68 с.

Маєвська Л. М. Особливості формування етнокультурної компетентності майбутнього педагога в контексті глобалізаційних зрушень [Електронний ресурс]. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. 2006. URL: http://eprints.zu.edu.ua/3554/1/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_2.pdf.

Овсянникова Т. В. Педагогические условия формирования межкультурной компетентности студентов. *Вектор науки ТГУ*. 2011. № 2 (5). С. 152–155.

Онопрієнко О. В. Концептуальні засади компетентнісного підходу в сучасній освіті. *Шлях освіти*. 2007. № 4. С. 32–37.

Побірченко Н. С. Компетентнісний підхід у вищій школі: теоретичний аспект. *Освіта та педагогічна наука*. 2012. № 3 (152). С. 24–31.

Рибалко Ю. В. Компетентнісний підхід у науково-педагогічній літературі. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2012. № 35. С. 385–394.

Самохвалова И. Г. Социокультурная компетентность личности [Электронный ресурс]. *Педагогическое образование в России*. 2012. № 2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsio-kulturnaya-kompetentnost-lichnosti/viewer>.

Флиер А. Я. Культурология для культурологов. М.: Академический проект, 2000. 496 с.

Хорошилова Н. В. Оценка культурной компетентности студентов в образовательном процессе вуза [Электронный ресурс]. *Современные проблемы науки и образования*. 2013. № 2. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=8970>.

Щегініна Л. В., Рудакова С. Г., Кравець О. В. Сутність крос-культурної компетентності: від теорії до практики [Електронний ресурс]. *Ефективна економіка*. 2017. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5537>.

Joo-Seng T. Issues & Observations: Cultural Intelligence and the Global Economy. *Leadership in Action*. 2004. № 24 (5). pp. 19–21.

Leavitt R. Developing Cultural Competence in a Multicultural World: Parts 1 & 2. [Electronic resource]. 2012. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/49d2/05921fb0b8ad4a3b447b538a7ea3ce0c9101.pdf>.

Van Dyne L., Ang S. Handbook of Cultural Intelligence: Theory, Measurement and Application. New York: M. E. Sharpe (Ink.), 2008. 404 p.

Заїка Тетяна Петрівна

кандидатка філософських наук, старша наукова співробітниця відділу науково-дослідної роботи та атестації наукових кадрів
Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»
вул. Митрополита Василя Липківського, 36, Київ, 03035
E-mail: ztp1989@i.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6527-6604>

Стаття надійшла до редакції: 13.05.2020

Схвалено до друку: 16.06.2020

**COMPETENCE APPROACH IN THE CULTURAL AND PHILOSOPHICAL
CONTEXT: PECULIARITIES OF TERMINOLOGICAL DEFINITIONS**

Zaika Tetiana P.

PhD in Philosophy, Senior Researcher of the Department of Scientific Research and Attestation of Scientific Staff
State Scientific Institution “Institute of Education Content Modernization”
36, Metropolitan Vasyl Lypkivsky str., 03035, Kyiv, Ukraine
E-mail: ztp1989@i.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6527-6604>

ABSTRACT

The article is devoted to the problem of coherence of the categorical apparatus of researches of the competence approach in the cultural and philosophical context. Researches of domestic and foreign scientists in the field of cultural competence are analyzed by the author. The main approaches to understanding the content and scope of the concept of “cultural competence” are presented. It is determined that the formation of a culturally competent personality is connected with the process of inculturation and socialization, that is, with decoding of cultural codes and social roles that determine the content of sociocultural existence of a person. Correlation of etymologically similar concepts of “cultural”, “general cultural”, “sociocultural”, “ethnocultural”, “intercultural” and “cross-cultural competence” is carried out. The author has established that general cultural competence, as the individual’s ability to navigate in the spiritual and cultural space of interpersonal interaction, and socio-cultural competence, as the individual’s ability to organize their own life in accordance with social roles and behavioral scenarios, is varieties of cultural competence. A pattern has been established: 1) if the context of the study is a monoethnic cultural space, then the concept of “ethnocultural” and “cultural competence” is synonyms, and this does not require their differentiation; 2) if the context of the study is a multiethnic culture, then the concept of “ethnocultural” and “cultural competence” must be distinguished semantically. The communicative skills of the individual are an important aspect of the formation of cultural competence. The article argues that the realization of intercultural competence takes place in the space of communicative interaction. Cultural and intercultural competences have been identified as both coherent and relevant phenomena; and that the concepts of “cultural” and “cross-cultural competence” are concepts of different cognitive order. The relation of intercultural to cross-cultural competence is also not synonymous. Cross-cultural competence as a fact of communicative interaction is a semantic part of intercultural competence for which, in addition to communication, it is important to be aware of its causes and consequences.

Keywords: cultural competence, inculturation, socialization, space of cultural self-identity, communicative interaction.

REFERENCES

Astakhova, L. V. (2017). The Development of Student’s Cultural Competence in a Post-Industrial Society: The Imperatives of Capital Approach. *Integration of Education*, 21(1), 35–45. (In Russian). DOI: <https://doi.org/10.15507/1991-9468.086.021.201701.035-045>.

- Flier, A. Ya. (2000). *Culturology for Culturologists*. Moscow: Akademicheskiy Proekt – Academic Project. (In Russian).
- Golovina, N. I. (2015). Problem of Formation of Cultural Competence of the Person in the Higher Education Reform. *Philosophical Horizons*, 33, 147–156. (In Ukrainian).
- Ivanova, T. V. (2005). *Cultural Training of the Future Teacher*. Kyiv: TsVP. (In Russian).
- Johnson, R. B. (2014). Cultural Competence in Ukraine. *Journal of European Economy*, 13(3), 236–247. (In Ukrainian).
- Joo-Seng, T. (2004). Issues & Observations: Cultural Intelligence and the Global Economy. *Leadership in Action*, 24(5), 19–21.
- Khoroshilova, N. V. (2013). Assessment of Cultural Competence of Students in the Educational Process of the University. *Modern Problems of Science and Education*, 2. Retrieved from <http://www.science-education.ru/ru/article/view?Id=8970> (In Russian).
- Kremen, V. G. (2003). Philosophy of Education of the XXI Century. *Pedagogy and Psychology*, 1, 3–12. (In Ukrainian).
- Krutenko, O. V. (2014). *Formation of Key Competencies of Students of Secondary School in Accordance with the New Requirements of State Educational Standards. General Cultural Competence*. Cherkasy: CHOIPOP. (In Ukrainian).
- Leavitt, R. L. (2012). Developing Cultural Competence in a Multicultural World (Parts 1 & 2). *CEU*. Retrieved from <https://pdfs.semanticscholar.org/49d2/05921fb0b8ad4a3b447b538a7ea3ce0c9101.pdf>.
- Maevska, L. M. (2006). Peculiarities of Formation of Ethnocultural Competence of the Future Teacher in the Context of Globalization Shifts. *Humanitarian Bulletin of the State Higher Educational Institution "Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University named after Gregory Skovoroda"*. Retrieved from http://eprints.zu.edu.ua/3554/1/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_2.pdf. (In Ukrainian).
- Onoprienko, O. V. (2007). Conceptual Bases of the Competence Approach in Modern Education. *Path of Education*, 4, 32–37. (In Ukrainian).
- Ovcharuk, O. V. (Ed.). (2004). *Competence Approach in Modern Education: World Experience and Ukrainian Perspectives*. Kyiv: K. I. S. (In Ukrainian).
- Ovsiannikova, T. V. (2011). The Pedagogical Conditions of Formation of Intercultural Competence of Students. *TSU Vector of Science*, 2(5), 152–155. (In Russian).
- Pobirchenko, N. S. (2012). Competence Approach in Higher School: Theoretical Aspect. *Education and Pedagogical Science*, 3(152), 24–31. (In Ukrainian).
- Rybalko, Yu. V. (2012). Competence Approach in Scientific and Pedagogical Literature. *Higher and Secondary School Pedagogy*, 35, 385–394. (In Ukrainian).
- Samokhvalova, I. G. (2012). Socio-Cultural Competence of a Persona. *Pedagogical Education in Russia*, 2. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsiokulturnaya-kompetentnost-lichnosti/viewer>. (In Russian).
- Shchetinina, L. V., Rudakova, S. G., & Kravets, O. V. (2017). The Essence of Cross-Cultural Competence: from Theory to Practice. *Efektivna Ekonomika – Efficient Economy*, 4. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5537>. (In Ukrainian).
- Van Dyne, L., & Ang, S. (2008). *Handbook of Cultural Intelligence: Theory, Measurement and Application*. New York: M. E. Sharpe (Ink.).
- Zaika, T. P. (2018a). Cultural Competence in Educational Space of Modern Ukraine: Concept, Structure and Ways of Forming (Philosophical Aspect of Analysis). *Hileya*, 135, 270–275. (In Ukrainian).
- Zaika, T. P. (2018b). Ethnocentrism or Ethnorelativism: on the Issue of the Formation of Cultural Competence in the New Ukrainian School. In *Proceedings of the International Scientific Conference "Days of Science of the Faculty of Philosophy – 2018"* (Part 1, pp. 78–80). Kyiv: Kyiv University. (In Ukrainian).

Article arrived: 13.05.2020

Accepted: 16.06.2020